

Työelämä tunkeutuu yhä syvemmälle ihmisten arkeen uuden tekniikan ja yhä kilpailullisemmaksi muuttuneen maailman myötä. Tavoitettavissa ja valmiudessa oleminen on odotusarvo. Töiden tekeminen "omalla ajalla" on sääntö, ei poikkeus. Tällaisia näkemyksiä kritisoidaksemme kirjoitimme Ilkka Halavan kanssa EVA-raportin otsikolla *Kuluttajakansalaiset tulevat – Miksi työn johtaminen muuttuu* (2010). Raportista on tullut yksi eniten ladattuja EVA:n julkaisuja. Palautteen runsaus sellaisilta lukijoilta, jotka löytävät itsensä tekstistä, on ollut suuri yllätys.

Väitimme, että tulevaisuuden työelämän malli ei löydy niinkään kiihkeästi materiaalista hyvinvointia hamuavan aasialaisen tuottajakansalaisen elämäntavasta, vaan pikemminkin pohjoismaisen, omassa elämässään merkityksellisyyttä tavoittelevan kuluttajakansalaisen elämäntavasta. Tukea tälle oletukselle antavat arvo- ja asennetutkimukset, joiden mukaan arjen merkityksellisyyden ja valinnaisuuden roolit ovat kasvamassa.

Omaehtoiseen luovuuteen pyrkivä elämänasenne tunkeutuu yhä selkeämmin myös työelämään. Kuluttajakansalainen haluaa ratkaista työn ja arjen ristiriitaisten paineiden ongelman oman arkensa eikä niinkään organisaatioiden ehdoin. Valinnanvapauden ihanne näkyy niin kodeissa, vapaa-ajassa kuin työssäkin. Kysymys ei ole niinkään 2000-luvun nuorten Y-sukupolven kapinasta vaan historian hitaasti kypsyttämästä kehityksestä.

Kolumni

Mika Pantzar
Tutkimusprofessori
Kuluttajatutkimuskeskus
mika.pantzar@ncrc.fi

Mika Pantzar työskenteli Työväen Taloudellisen Tutkimuslaitoksen tutkijana vuosina 1983–91.

Mikä ihmeen kuluttajakansalainen?

Nykyaikaisessa kuluttajakansalaisessa on kolme piirrettä, jotka ovat tulleet todeksi viime vuosisadan vaurastumisen, valistuksen ja taloudellisen ajattelun kehittymisen myötä. Ensinnäkin vasta moderni aika toi mukanaan ajatuksen, jonka mukaan valintojen pitää perustua ensisijaisesti yksilön omiin intresseihin eikä niinkään kollektiivisiin velvoitteisiin. Toiseksi ja samaan aikaan valinnat muuntuivat enemmän tiedon johdonmukaiseen käyttöön kuin tapoihin ja totumuksiin perustuviksi.

1900-luvun alkupuoliskon Suomessa kuluttajakansalaisuuden tietoja, taitoja ja asenteita opiskelivat niin lapset kuin aikuisetkin. Useimmille kuluttajan suvereniteetti tai halujen mukaisen laskelmoinnin mahdollisuus, laatu- ja hintatietoisuus, oli kaukainen ajatus. Valtaosa ihmisistä koki kuuluvansa maaseutuyhteisön luonnonjärjestykseen, jossa puhtaasti itsekeskeisille haluilla oli vähän purkautumisväyliä. Vastaavasti myös

työelämässä työntekijän ajateltiin sopeutuvan omaan asemaansa ja tilanteeseensa.

Näin ei enää ole. Kasvaessaan aikuiseksi jokaisesta suomalaisesta tulee lähes automaattisesti täysivaltainen ja osaava kuluttajakansalainen. Kolmas kuluttajakansalaisen syntyyn liittyvä piirre onkin se, että samaan aikaan kun valinnan vapaus markkinoilla on kasvanut, valinnan vapautemme osallistua kulutusyhteiskuntaan on vähentynyt. Nyky-Suomessa kuluttajakansalaiseksi synnyttään ja kulutusyhteiskuntaan kuulutaan lähes väistämättä.

Kuluttajakansalaisuudessa ei ole kyse pelkästään siitä, että kuluttajuudesta on tulossa yhteiskunnan keskeinen mekanismi ja malli tavaroiden, palveluiden ja yleisemminkin hyvinvoinnin jakamiselle kansalaisille. Kuluttajakansalaisuudessa kyse on myös siitä, että kuluttajajäsenne tunkeutuu alati uusille elämän osa-alueille. Yksilön mahdollisuus päät-

tää arkisen tekemisensä rytmeistä nousee myös kentille, joissa yksilön valinnanvapautta ei aikaisemmin arvostettu. Haastetuiksi tulee kaikinainen järjestelmäkeskeisyys, joka yhä ilmenee esimerkiksi asunto-, hyvinvointi- ja työmarkkinapolitiikassa. Paradoksaalisesti voi olla, että yksilöllisyyden arvostaminen työelämässä vaatii laadullisia järjestelmätsion uudistuksia.

Mikä tärkeintä, omaa elämäänsä etsiville nörteille, elämän taiteilijoille, leikkiville aikuisille, vapaaehtoisille talkootyöläisille tai vanhushipeille pitää tarjota mahdollisuus tehdä erilaisia valintoja. Toiset haluavat turvallisia työpaikkoja, toiset mahdollisuutta paeta talvea Thaimaan lämpöön. Yksi haluaa asua vapaa-ajan yhdyskunnassa, toinen maalla ja kolmas pienessä kaupunkiyksiossä oopperan vieressä. Nomadille riittää vaatimaton vuokrayksios, kun suurperhe haluaa oman asunon ja puutarhan. ■